

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Rotterdamse Rijweg 174, Rotterdam-8

PINKSTEREN

Uit: Tijd en teken
G. Boogaard

*Reken erop
dat we zullen verwaaien
als stof
op de wind
wanneer wat verwerpelijk is
ingaat
in deze schepping.*

*Reken erop
dat de Geest waait
waarheen Hij wil
en herscheppend waakt
aan de rand van
het geschapene
dat overal wedergeboorte
wordt teweeggebracht
achter vernietigd leven
en een egale dood.*

*Lees ieder kwartaal
Ezechiël,
weet wat er gezien werd
in een vreemd visioen:
een onmetelijk graf
waarin verbleekte beenderen
massaal herinnerden
aan het geweld
van Babel,
en dat er een vraag is
waaraan Jahwe beginnen kan:
mensenkind
deze beenderen
kunnen zij levend worden?*

*Slagveld en massagraf
werden verleden tijd
wij worden gesplitst
tot op het naamloze
minder dan stof en as
we zullen verstrooid liggen
tussen zand en water
maar de Geest verzamelt ons
en maakt levend
we staan op en gaan lopen
zonder angst
in een nieuwe stad
wij komen elkaar tegen
lachend
omdat wij gaan in het wit
van Zijn antwoord.*

IN DIT NUMMER

Pagina 181
Pinksteren
gedicht van G. Boogaard

Pagina 182
Ds J. Keuning,
Pinksteren: Houdt moed!

Pagina 183
Prof. C. Veenhof,
Het Rotterdamse drama

Pagina 184-185
M. van der Galiën,
Van Ruler — Blij als een kind
Ds H. Amelink,
Paulus' brief aan de Galaten

Pagina 187
M. de Klijn,
„Het uur U“
naderend wereldeinde of
speelse zelfinkeer

Uitg. G. F. Callenbach N.V.
Nijkerk

J. KEUNING — NIJMEGEN

PINKSTEREN: Houdt moed!

Het valt wel tegen, als de Geest van God wordt uitgestort.

De Geest van God is toch — daar staat het oude testament vol van — de Geest van het leven. Als Gods Geest over de wereld vaart, dan gebeurt er wat. Dan houden de machten van dood en ondergang het niet meer. Dan wordt alles wat kapot was heel gemaakt. Dan overwint — eindelijk — het leven.

Ezechiël heeft er iets van gezien (hoofdstuk 37). Als hij, staande bij dat gigantische massa-graf, roept om de Geest van God, en als op zijn roep de Geest verschijnt, dan hoort hij een geluid, en — kijk! — er beweegt wat, en dan staat daar even later dat onafzienbare leger van levende mensen.

En op de pinksterdag mag het dan heel even de schijn hebben dat er werkelijk wonderen gebeuren, dat het gelaat van de aarde vernieuwd wordt, maar het duurt niet zo erg lang, of de wereld ziet er weer net zo uit als gisteren en eergisteren.

En als de mensen die te hoop zijn gelopen, nog onder de indruk, vragen: wat moeten we doen? — dan weet Petrus niets anders te zeggen dan dit: jullie moeten je bekeren, en je laten dopen; want zó worden je zonden vergeven, en zó zul je de gave van de Heilige Geest ontvangen. En als je dan verder leest in het Nieuwe Testament, dan blijkt — afgedacht van een paar wonderen en tekenen — de Heilige Geest niet zo veel uit te halen. In elk geval: die ziekte blijft en de dood blijft; de Geest van God heeft Nero niet kunnen tegenhouden en de kruistochten ook niet. De Geest van God, — dat is toch de Geest van het leven? Maar staat het er nu — na twintig eeuwen — met het leven niet hopeloziger voor dan ooit?

Het valt wel tegen op het Pinksterfeest.

Ja, maar valt het niet altijd tegen, als Jezus Christus verschijnt?

Marcus heeft in het begin van

zijn evangelie (hoofdstuk 2) dat typerende verhaal opgenomen van die verlamde die door zijn vrienden naar Jezus werd gebracht in de hoop dat Jezus, die al zoveel mensen genezen had, ook raad zou weten met zijn verlamming. En dan, als de ontkenning van het verhaal komen moet, is er die verschrikkelijke anticlimax. Want als die verlamde dan vol verwachting opkijkt naar die rabbi die zich over hem heenbuigt, als hij niets anders weet dan die ene vraag: zal hij het werkelijk doen?, zal hij mijn benen beter maken?, op dat moment zegt Jezus tegen hem: houd maar goede moed, jongen, ... je zonden worden vergeven.

Iets dergelijks gebeurt als Jezus is opgestaan en 's avonds bij de discipelen binnenkomt (Joh. 20: 19-23). Ook dan komt er een sfeer van verwachting door dat wonderlijke feit, dat Jezus twee keer tegen ze zegt: vrede zij u. Want door die tweede keer gaat die gewone, alledaagse, uitgesleten groet opeens spreken. „Vrede zij u”, — dat wil zeggen: het ga jullie goed. Het ga je in alle opzichten goed. Ik wil dat jullie leven. „Vrede zij u”. Ik leef en daarom zullen jullie ook leven. Ik ben door de dood heengekomen. En daarom zullen ook jullie niet meer in de dood stuklopen. Houdt goede moed mensen, het heil gaat door. Het leven komt. Bereid in de woestijn de weg des Heren, eeffent in de wildernis een baan voor onze God. Elk dal worde verhoogd en elke berg en heuvel worde geslecht. Want de heerlijkheid des Heren zal zich openbaren. En heel de aarde zal zien het heil van Jahwe.

Met die vrede stuurt Jezus zijn discipelen dan de wereld in. En daarna blaast Hij op hen en zegt: ontvangt de Heilige Geest. Want Hij wil dat ze dat begrijpen: zo werkelijk als ze zijn adem voelen strijken langs hun gezicht, zó werkelijk is het dat de Geest van God zelf over de wereld vaart overal waar zij, apostelen van Jezus Christus, hun zending vervullen.

Houdt maar moed, de Geest van

God komt. Laat er voor de wereld hoop op leven zijn.

Ja, maar dan komt opnieuw de teleurstelling. Want waar al die verwachtingsvolle woorden op uitlopen is dit: Wien gij hun zonden kwijt scheldt, dien zijn ze kwijtgescholen; wien gij ze toerekent, dien zijn ze toegerekend.

Is dat nu niet precies wat tallozen op het evangelie tegen hebben? Dat het ons afscheept met zoiets onwezenlijks als de vergeving van onze zonden, en dat we met onze gewone, alledaagse, verschrikkelijke ellendigheden blijven zitten. Dat de honger niet verdwijnt en dat de ziekenhuizen niet leegstromen. Dat we ingeklemd blijven tussen de machten van ontbinding en ondergang.

Of moeten we dat juist leren, dat het leven — echt: het *léven* — komt door de vergeving van onze schuld?

Dat kan ons toch niet ontgaan, dat Jezus — om te laten zien dat Hij echt de macht had, zonden te vergeven — ook de verlamde benen van die man op de draagbaar heeft beter gemaakt. Want als die lamme dan opspringt en wegrent, dan is het er voor éven uitgekomen, wat dát betekent als het weer goed is met God. Hoe waar dat woord van psalm 103 is: die al uw ongerechtigheden vergeeft... die al uw ziekten geneest, die uw leven verlost van het bederf. En dan kunnen we er niet meer onder uit dat onze genezing staat of valt met de vergeving van onze schuld. Dat ons leven staat of valt met de vrede van God. Dat het heil van de wereld — tot in het meest materiële toe — niet komt dan doordat God ons groet: vrede zij u. Maar dat het heil van de wereld zo dan ook werkelijk komt.

Het gebeurt met ons en met de wereld waarin we leven niet zo overrompend snel als met die verlamde. Tussen dat eerste woord: sta op en wandel — ligt voor ons een hele tijd. Zo'n lange tijd dat we er geen vertrouwen

meer in hebben. Zo'n verschrikkelijk lange tijd dat wij ons boos en teleurgesteld afwenden: wij willen wel eens zien dat het allemaal niet hopeloos is.

Niet hopeloos? Pater van Kilsdonk uit Nijmegen heeft onlangs voor de televisie dit antwoord gegeven op de vraag, hoe hij de toekomst van de kerk zag — en het zelfde zou te zeggen zijn van de toekomst van de wereld, van ónze toekomst —: het is hopeloos, maar niet ernstig.

Dat is een zeer hoopvol woord. Vol n.l. van een hoop, die niet ligt in het verlengde van ónze mogelijkheden, ónze kansen, ónze verwachtingen. Maar van een hoop die daar dwars tegen in gaat. Het is wel hopeloos, met de kerk en met de wereld en met mijn leven. Maar toch: het is niet ernstig. Want toch wil God met ons zijn. Toch worden onze zonden vergeven. Toch gaat de Geest van God verder. Toch zegt God: vrede zij u. En dan wordt het ook vrede.

Het is wel hopeloos. Want wat is er hopeloziger dan de dood, de ondergang, waaraan wij ons niet kunnen ontworstelen? Maar het is niet ernstig. Want Jezus is opgestaan. En Jezus heeft zijn Geest uitgestort. En door de Geest van Jezus wil God met ons verder trekken, door de dood heen en door de ondergang heen, en door alle hopeloosheden heen, naar een nieuwe morgen, een nieuwe toekomst.

Het valt allemaal wel vreselijk tegen, wanneer we ons — vol verwachting — tot God wenden. Onze zonden worden vergeven. Meer niet.

Meer niet? Maar dat is het juist. Als God onze zonden vergeeft, dan kómt de Geest ook. Dan is er — hoe lang het ook duren mag — geen houden meer aan. Dan kan het alleen nog maar meevallen.

Heer, vergeef ons onze schuld en geleid ons naar het land, waar ons niets zal overkomen dan de zegen van uw hand.

Verhoging advertentietarieven

Met ingang van 1 juli 1973 zullen de prijzen van de advertenties worden verhoogd met 5 cent per mm.

De gewone advertenties zullen vanaf 1 juli 30 cent per mm kosten.

De familie-advertenties worden 25 cent per mm.

C. VEENHOF — KAMPEN

Het Rotterdamse drama

Zoals nu wel algemeen bekend is zijn door de Algemene Vergadering van het G.P.V. op 30 januari j.l. twee kiesverenigingen als leden van het G.P.V. geroyeerd. Het waren die van Wezep en Voorthuizen.

In „Trouw” van 2 april werd in verband daarmee oa. het volgende geschreven: „Na het besluit sprak de G.P.V.-voorzitter Veurink de afgevaardigden van de geroyeerde kiesverenigingen nog in vermanende zin toe. Zij moesten de weg teruggaan, aldus de G.P.V.-voorzitter, naar Schrift en Belijdenis. De als lid uitgestoten G.P.V.-ers waren inmiddels opgestaan en verlieten de kerk, waarin de algemene vergadering werd gehouden, na eerst nog kenbaar te hebben gemaakt: „Wij blijven gereformeerd”. Een verontwaardigd „Ssstt” was de reactie.

De algemene vergadering bleek principieel vast te houden aan de band van Schrift en Belijdenis met de gereformeerde kerken vrijgemaakt.”

Tot zover „Trouw”.

■ de ouverture

We willen nu de gang van zaken die op het Rotterdamse royement uitliep wat van naderbij bezien. Dat is belangrijk. Want ook in deze kwestie kent men aan de klauw de leeuw.

Ik wil dat doen aan de hand van wat zich met de kiesvereniging van Wezep afspeelde.

Deze kiesvereniging was voluit een vereniging van „buitenverbanders”. Reeds enkele jaren geleden had ze een verklaring uitgegeven waarin zij aan de Verbondsraad van het G.P.V. meedeelde dat voor haar leden van kerken binnen en buiten het verband even acceptabel waren. Daarover is toen wat correspondentie gevoerd. Maar toen de Wezepsse kiesvereniging nadrukkelijk verklaarde dat zij de grondslag van het G.P.V. van harte bleef onderschrijven, bestond er bij de leidende instanties geen enkel bezwaar dat deze kiesvereniging onder de G.P.V.-vlag aan de verkiezingen deelnam.

In diezelfde tijd kwam het rapport uit van een commissie die de samenwerking tussen het G.P.V. en het N.E.V. nader moest bezien. Deze commissie bepleitte de continuering en zelfs verinniging van de samenwerking tussen G.P.V. en N.E.V. Zij typeerde die als een „burgerlijke samenwerking” en verdedigde ze krachtig. Alle grote mannen van het G.P.V. — Jongeling, Verbrugh, Kamphuis, Veurink, Van der Jagt, J. P. de Vries enz. — hadden dat rapport ondertekend. Het leek er op dat de verloving tussen G.P.V. en N.E.V. op een huwelijk zou uitlopen!

Maar op dit rapport werd een vernietigende kritiek geleverd door ds J. Francke, ds J. van Raalte en nog enkele anderen.

Zij richtten zich met een vlijmscherpe circulaire tot de kiesverenigingen die bij het G.P.V. zijn aangesloten. Iedere samenwerking met het N.E.V. wezen zij radicaal af!

Het is voor het leren kennen van het „geestelijke klimaat” dat in het G.P.V. — en in de Vrijgemaakte Kerken (binnen het verband) — thans overheerst noodzakelijk de inhoud van deze circulaire zorgvuldig te overwegen.

Ik zal er daarom enkele passages van citeren.

Eerst deze: „Er is in het G.P.V. bij velen een diepe afkeer van de Wijsbegeerte der Wetsidee (zie het boekje van Dr Verbrugh over de Pol. Partijen bij de A.R.P.). Maar heden worden kopstukken, zoals Prof. Mekkes, geaccepteerd, terwille van het nationaal christelijke blok! Zij mogen in het confessieloze N.E.V. het Richtlijnen-program van het G.P.V. onthoofden door de Preambule met de Drie Formulieren weg te nemen. Want ze scheiden belijdenis en politiek. Daartegen verheft het meerderheidsrapport (dat is het zo juist door mij genoemde rapport van Jongeling, Verbrugh, Kamphuis c.s. over de samenwerking met het N.E.V. - C.V.) zich niet! Het gevaar is levensgroot dat ook het G.P.V. terwille van de samenwerking met het N.E.V. e.a. de belijdenis in de ijskast zet om alleen met het „Richtlijnen-program” als een gewoon politiek program verder te gaan. Het woord „gereformeerd” wordt immers al vaker vervangen door „christelijk nationaal”. In het verkiezingsmanifest van G.P.V. en N.E.V. „Balans van Nederland 1971” komt het woord „gereformeerd” niet meer voor! Een teken aan de wand!”

Ook de nu volgende uitspraak is van groot belang. Want zij maakt duidelijk dat het bederf dat naar het oordeel van de opstellers van de genoemde circulaire het G.P.V. had aangetast en dreigt te verwoesten reeds in heel de vrijgemaakte wereld was doorgedrongen! Men leze:

„In 1957 verscheen de brochure „Heroriëntering Noodzakelijk” (van Dr R. H. Bremmer en Ds J. P. van der Stoel). Het pleit daarin, voor o.m. open geref. organisaties en dus ook voor meer samenwerking met niet-vrijgemaakt gereformeerden, werd fel afgewezen, o.a. door het Geref. Gezinsblad. Maar nu komt er een dergelijke heroriëntering toch op gang! Lijstverbinding met S.G.P. wordt opengelaten (de heer Jongeling voor de t.v. met dhr. Bomans). De G.O.V. (de „vrijgemaakte” omroepvereniging - C.V.) (zie Klare Klanken van okt. 1971) wil gaan praten met de E.O. Het Ned. Dagblad stimuleert dat (hoofdartikel 11 okt.). Wij zijn in het tijdperk van de vrijgemaakt-geref. allianties met... (vult u maar in!) ingetreden. Alles onder de leus: Samen-

werking met behoud van zelfstandigheid. Hier opent zich inderdaad een wijd veld van mogelijkheden. Het G.P.V. heeft de eer de experimenterende koploper te zijn, gesteund door het Ned. Dagblad als propagandist. Om het aannemelijker te maken spreekt men in het meerderheidsrapport niet van **principiële** samenwerking met het N.E.V. (wat het echt is!) maar van **burgerlijke**. In dat vlak liggen er geen bezwaren voor het rapport om zelfs samen met N.E.V.-ers e.a. te bidden; (!!!) op de contactvergaderingen van G.P.V.-N.E.V. is de regel: de G.P.V.-voorzitter opent met gebed en een N.E.V.-er dankt!” Ook de hoogleraren van de Theol. Hogeschool aan de Broederweg wandelen volgens ds Francke en de zijnen op dit hellende pad. Dit is het requisitoir dat tegen hen werd gericht:

„Wat er op die wijze van onze gereformeerde zelfstandigheid zal overblijven heeft ons de politieke coalitie van Kuyper c.s. in de vorige en in het begin van deze eeuw wel geleerd! Maar heden draven Kuyper's argumenten voor die coalitie-politiek met Hervormden en Rooms-Katholieken als 'n machtige stoet weer voor ons op! B.v. „Kerkelijk zijn wij helaas (nog!) niet één maar overigens stoelen wij op dezelfde wortel”. De ene hoogleraar slijpt de scherpe kantjes af van het woord van wijlen Prof. Dr K. Schilder: „Kerkverrader? Landverrader!” Een andere hoogleraar houdt ons het spookbeeld voor van de doperse wereldmijding en waarschuwt daarom tegen groepsegoïsme. Een derde hoogleraar betoogt: wij moeten geen enkele samenwerking, die tot zegen van ons Nederlandse volk kan zijn schuwen! — Zo wordt van verschillende kant de liefde aangewakkerd om N.E.V.-ers tuti quanti politiek al steviger te omarmen. N.E.V.-ers die kerkelijk wel bezwaard zijn en hevige verontrust, maar voor het overgrote deel kerkelijk ongehoorzaam blijven. En de enige synodaal-geref. predikant die zich „vrijmaakt”, (dr Arntzen-V.) verdween onder de „buitenverbanders”!

Zo schreef de groep die zich om ds Francke schaarde.

De gehele „top” van de vrijgemaakte „gemeenschap” werd door hen in staat van beschuldiging gesteld.

Met onverbidde logica trokken de mannen van de circulaire alle consequenties uit de stelling dat de Vrijgemaakte Kerken (binnen verband) de enige ware kerken in Nederland zijn. Daarom geen enkele samenwerking met personen of verenigingen waarbij de Schrift en de Belijdenis in geding komen. Geen geloofsgemeenschap, geen gemeenschap der heiligen, geen gemeenschappelijk gebed dan alleen met leden van de eigen kerken!

■ de aanval geopend

De circulaire van ds Francke en zijn geestverwanten vond een enorme weerklank in de „vrijgemaakte” kringen. Ze zou ten slotte de gehele „vrijgemaakte” wereld gaan beheersen.

Dat was ook geen wonder.

Jarenlang was de „achterban” daarvan op suggestieve wijze geïndoc-trineerd met de leuzen „Kerkverraad is landverraad”. „Buiten de vrijgemaakte kerken is er in ons land geen ware kerk.” „Samenwerking op politiek en maatschappelijk en welk ander terrein ook met niet-vrijgemaakten is niet mogelijk”. Er is een „eenheid der levens” die voluit door de kerkelijke positiekeus wordt bepaald, enz.

Deze leuzen hebben voorts het voordeel dat men daarmee ook de ingewikkeldste problemen ten aanzien van de samenwerking met medechristenen baas kan. En ze hebben door het logicisme dat er in ingebouwd is een dwingende kracht. Wie in de greep ervan eenmaal A zegt wordt er onverbidde wijze door voortgejaagd tot hij tenslotte ook Z zegt. In de dagen toen deze felle kritiek op de samenwerking tussen het G.P.V. en het N.E.V. onder de vrijgemaakten opgeld deed kreeg de kiesvereniging van Wezep een brief van de Provinciale Contactraad van het G.P.V. in Gelderland. Hij was gedateerd 18 mei 1972, gebruikte als aansprektitel „Geachte Heren” en had de volgende inhoud: Op onze vergadering van 22 april j.l. te Apeldoorn, is o.a. het volgende besluit genomen:

„De kiesverenigingen van het Provinciaal Verband van Gereformeerde Kiesverenigingen in Gelderland, in jaarvergadering bijeen op 22 april 1972:

— kennis genomen hebbende van het feit, dat in het Provinciaal Verband van Gereformeerde Kiesverenigingen in Gelderland kiesverenigingen zijn, waarvan alle, of de overgrote meerderheid harer leden geen lid zijn van de Gereformeerde Kerk;

— overwegende, dat artikel 4 sub 2 van het reglement van het Gereformeerde Politiek Verbond luidt:

„Een vereniging wordt als lid van het Verbond geroyeerd, wanneer zij niet langer staat op de in artikel 2 van dit reglement genoemde grondslag (nl. van Schrift en Belijdenis - C.V.) en/of zich niet langer ten doel stelt hetgeen in lid a van dit artikel is aangegeven. Een vereniging verliest haar lidmaatschap wanneer zij weigerachtig is te voldoen aan hetgeen waartoe zij krachtens dit reglement is gehouden”;

— constateert, dat samenwerking met eerder genoemde verenigingen niet mogelijk is op grond van artike 2;

— besluit het bestuur van de Provinciale Contactraad van het Gereformeerde Politiek Verbond in Gelderland op te dragen met deze verenigingen te spreken en indien zij van de ingeslagen weg niet terugkeren, de Algemene Vergadering van het Landelijk Verband namens de kiesverenigingen van het Provinciaal Verband van Gereformeerde Kiesverenigingen in Gelderland voor te stellen deze verenigingen te royeren.”

Deze brief is wel een beetje vreemd.

De kiesvereniging van Wezep was reeds enkele jaren als vereniging van „buitenverbanders” bekend en was als zodanig in ieder geval „de facto” ook door de Verbondsraad van het G.P.V. erkend. Waarom was ze nu opeens niet meer acceptabel?

Verder wordt er in de brief gezegd dat er geen samenwerking met „Wezep” mogelijk was. Maar er was nooit van enige directe samenwerking tussen de Gelderse kiesverenigingen sprake geweest! En de samenwerking in het Provinciaal verband van de kiesverenigingen had nooit enige moeite opgeleverd!

Maar ja — die circulaire van Francke c.s.!

Spoedig vond het in deze brief in het uitzicht gestelde gesprek tussen een paar leden van de Provinciale Contactraad en de kiesvereniging van Wezep plaats. Maar die leverde geen resultaat op.

En toen kwam er een op 12 september 1972 gedateerde brief bij de kiesvereniging van Wezep binnen van de volgende inhoud:

„Geachte Heren. (!!) In de vergadering van de provinciale contactraad van het provinciaal verband van Gereformeerde kiesverenigingen in Gelderland, welke aangesloten zijn bij het landelijk verband van het G.P.V., werd d.d. 4 september jl. verslag uitgebracht van het gesprek, dat vier onzer leden hadden met Uw bestuur op 25 augustus '72.

Immers op de provinciale jaarvergadering (22-4-'72) te Apeldoorn, werd door de kiesverenigingen op zulk een gesprek aangedrongen, en werd het dan ook uiteindelijk in opdracht van en namens de Gelderse kiesverenigingen gevoerd.

Zeer tot onze spijt hebben we moeten constateren, dat u zich, wat betreft het kerkverband van de Gereformeerde Kerken in Nederland, naar het besluit van de Synode van Hoogeveen stelt. Daarom hebben wij dan ook gemeend, het op bovengenoemde jaarvergadering (mede in tegenwoordigheid van uw afgevaardigden) genomen principiële besluit te moeten handhaven, en zulks aan de Generale Verbondsraad mede te delen.”

Tot zover deze brief.

We maken weer een paar opmerkingen daarover.

In de eerste plaats: de gebruikelijke broedernaam wordt niet gehanteerd en de broedergroet niet gegeven. Het is consequent, griezelig consequent: de Wezepers waren ook geen broeders meer!

Voorts is het uiterst belangwekkend uit deze brief te vernemen dat het niet instemmen met een **Synodebesluit** van de vrijgemaakte kerken de **grond is** (daarom!) voor het uitstoten van een kiesvereniging uit een **politieke** partij!

Als dat geen verkerkelijking van politieke verhoudingen is wat is het dan?

■ de slotacte

Zo was dan alles voorbereid voor het royement van de kiesverenigingen van Wezep en Voorthuizen.

We willen weer de feiten memoreren.

In de „Beschrijvingsbrief” voor de 25e Jaarvergadering van het G.P.V. te houden op vrijdag 30 en zaterdag 31 maart leest men o.a. het volgende:

„Voorstel kiesverenigingen te Arnhem e.a.

De kiesverenigingen te Arnhem, Nijmegen, Ermelo, Wapenveld, Hattem, (deze naam was in het stuk dat ik nu citeer weer doorgestreept), Apeldoorn, Nijkerk, Ede, Neede en Harderwijk:

— namen kennis van het feit, dat bij het G.P.V. aangesloten kiesverenigingen te Wezep en Voorthuizen, gelegen binnen het ressort van het Provinciaal Verband van Gereformeerde kiesverenigingen in Gelderland, verenigingen zijn, waarvan alle, of de overgrote meerderheid harer leden geen lid zijn van de Gereformeerde Kerk;

— overwogen, dat artikel 4 sub c van het reglement van het Gereformeerd Politiek Verbond luidt: (hierna volgt het reeds boven afgedrukte artikel - C.V.);

— constateerden, dat samenwerking met eerder genoemde verenigingen niet mogelijk is op grond van artikel 2 (de grondslag-formule van het G.P.V.: Schrift en belijdenis - C.V.);

— constateren thans dat deze verenigingen ook na een gesprek met

hen niet van de ingeslagen weg terugkeerden;

— besluiten de Algemene Vergadering van het landelijk Verbond voor te stellen deze verenigingen te royeren.”

Dit was dan een formeel voorstel tot uitstoting.

Vreemd — om het zacht te zeggen — is wat onder dat voorstel te lezen stond. Het is dit:

Advies G(enerale) V(erbonds) R(aad).

Dit voorstel tot royement aanvaarden en de secretaris opdragen dit op christelijke wijze aan de verenigingen ter kennis te brengen.

Vreemd ja, want de G.V.R. wist al een jaar of vier hoe het met die kiesvereniging stond! Ze had er officieel bericht van gekregen. Waarom moesten „Wezep” en „Voorthuizen” er nu opeens uit?

De actie van ds Francke c.s. had succes gehad. De Verbondsraad van het G.P.V. was daardoor volledig door de knieën gegaan!

Op de Algemene Vergadering — de jubileumvergadering — werd, conform het advies van de Verbondsraad, toen het vonnis over de kiesverenigingen van Wezep en Voorthuizen voltrokken.

In de discussies werden de bekende slogans kwistig gehanteerd!

„Niemand kan de Statuten van het G.P.V. onderschrijven als hij niet kerkelijk met ons één is.”

„Iemand die lid is van het G.P.V. moet zich ook aan de Kerkorde houden want belijdenis en kerkorde zijn één.”

„Door het lid laten zijn van deze „buitenverbanders” wordt de afwijking van de belijdenis door ons goedgekeurd.”

„De garantie dat men aan de grondslag ook metterdaad vasthoudt is weg als men kerkelijk niet één is.

„Pas het Kerklidmaatschap garandeert de juiste waarde van het instemmen met de grondslag van het G.P.V.” Enz., enz., enz.

Nadat het vonnis over „Wezep” en „Voorthuizen” was geveld verliezen, zoals we hoorden, de afgevaardigden van de uitgestoten kiesverenigingen de vergadering.

Vertrouwen, op 2 april vervulde de secretaris van het G.P.V., dr Verbrugh, zijn opdracht om de beide kiesverenigingen „op christelijke wijze” in kennis te stellen van het royement.

Uit zijn brief citeer ik het volgende:

„De kiesverenigingen betreuren het dat uw bestuur en leden een weg kiezen die tot een confessionele versaving is en hopens heenrecht en hartelijk dat zo veel mogelijk van uw leden — liefst allemaal natuurlijk — zich van deze confessionele en/of kerkelijke vaagheid en soms zelfs ongebondenheid kunnen bevrijden (waarvoor de genade van Christus onontbeerlijk is). Er zou dan geen kerkelijke scheidsmuur meer tussen deze leden en de kiesverenigingen van het G.P.V. zijn. De algemene vergadering (van het G.P.V. namelijk - C.V.) zou deze leden van u dan adviseren voor uw vereniging te bedanken en zich aan te melden bij de meest nabij gelegen vereniging die wel bij het G.P.V. is aangesloten. Zouden alle leden of praktisch alle leden van uw vereniging, inclusief uw bestuur, het zachte juk van de christelijke vrijheid in de belijdenis- en verband-getrouwe gereformeerde kerken weer aanvaarden en dus in kerkelijke eenheid met de overige verenigingen van het G.P.V. leven, dan zal het natuurlijk het eenvoudigste zijn, dat uw gehele vereniging zich weer aanmeldt bij het landelijk secretariaat, waarna zij zeker met hartelijke vreugde zal worden aangenomen.”

Met dit schrijven viel het gordijn van het in Rotterdam opgevoerde drama.

Quis non fleret?

Wie zou niet wenen?

H. AMELINK — LANGERAK

Paulus' brief aan de Galaten

Abraham en zijn zaad. 3 : 15-18

Verder moet wel opvallen dat in vers 16 staat dat aan Abraham beloften werden gegeven. Welke? Nu: een land, een volk en het tot zegen zijn voor alle geslachten van de aarde (Gen. 12 : 1-3). Ik dacht dat in Gen. 12 de volgorde ook niet van onbelang was.

In Rom. 4 : 13 worden al de beloften aan Abraham gedaan, samengevat in het „erfgenaam der wereld” zijn. Dat is nogal wat. De vraag dient besproken te worden in hoeverre dat letterlijk op te vatten is. Mijns inziens moeten we

zo min mogelijk „vergeestelijken”, willen we de Bijbel eerbiedig lezen.

Die beloften golden niet alleen Abraham maar ook zijn zaad. Gen. 12 : 7. Het merkwaardige is dat Paulus hier zo de nadruk legt op het enkelvoud. En daarom zegt hij met „het zaad” wordt Christus bedoeld, terwijl in 3 : 29 staat: „Indien gij nu van Christus zijt, dan zijt ge zaad van Abraham en iedereen die door het geloof met Christus verbonden is, is ook Abrahams zaad. Het is duidelijk dat in het boek Genesis met het woord zaad nakomelingschap wordt bedoeld. En we denken dan

wel aan meervoud. U komt de belofte toe en Uw kinderen, zegt Paulus dan ook op de Pinkstrdag tegen de Joden. Maakt Paulus hier nu een spelletje? Natuurlijk niet. En hij heeft het Hebreeuws ook wel gekend. De „oplossing” is, dunk me, dat Paulus, die ook de brief aan de Romeinen heeft geschreven, weer spreekt van de eenheid van alle gelovigen in Jezus Christus, onze Heer. Abrahams kinderen, alle gelovigen, zijn begrepen in Jezus Christus. Zo zijn we ook met Abraham erfgenamen van de wereld.

Nogmaals 430

Ik heb eerder al gewezen op het feit dat het woord „wet” in de H. Schrift verschillende betekenissen kan hebben. Nu had de HERE beloften gegeven. Paulus vergelijkt het met het gebruik van een testament-maken onder mensen. Zodra de testamentmaker gestorven is heeft het rechtskracht verkregen. In een geordende maat-

schappij kan niemand daaraan meer iets veranderen. En als we nu het woord testament verklaren met het woord verbond, dan is wel duidelijk wat Paulus bedoelt. Als onder mensen een testament al niet meer aan te vechten is, dan zijn de beloften Gods helemaal niet meer aan te vechten.

Daarom hangt de zekerheid van de beloften aan Abraham geschenken, niet af van iets dat later gekomen is. De wet die 430 jaar later is gekomen, maakt het testament niet ongeldig. Juist het noemen van dit getal maakt wel duidelijk wat hier met wet bedoeld wordt. De tijd dat Issaël in Egypte was, was ook 430 jaar (Ex. 12 : 30). De heerlijke openbaring die de HERE aan Israël gaf na de uittocht uit Egypte met alle geboden en verboden, wordt door Paulus hier „wet” genoemd. Maar dat alles is niet in strijd met wat de HERE aan Abraham beloofde, maar juist ontvouwing daarvan. Dat verandert aan het verbond Gods niets.

M. VAN DER GALIËN — DOESBURG

Van Ruler - Blij als een kind

Tot mijn grote spijt behoor ik niet tot degenen die de vorig jaar overleden theoloog A. A. van Ruler persoonlijk hebben gekend. Zijn stem herinner ik mij slechts van enkele theologische ethercolleges en wat zijn persoon betreft is mij de herinnering bijgebleven aan een betrekkelijk kleine, kordate man met ogen die altijd vriendelijk keken en niet zelden een olijke twinkeling vertoonden.

Dat laatste lijkt mij typerend voor de aard van de man en voor het patroon van zijn denken, voor zover ik van beide enige weet heb. Zijn betogen, of het nu diepzinnige theologische verhandelingen zijn dan wel populaire beschouwingen in een dag-, week- of maandblad, tintelen van pure pret.

„Blij zijn als kinderen” is dan ook de titel van een boek, dat vorig jaar bij Kok in Kampen verscheen en waarin een keuze is opgenomen van ruim 60 artikelen, die Van Ruler in de loop der jaren voor verschillende bladen heeft geschreven. Mevrouw J. A. van Ruler-Hamelink, die deze keus maakte en de artikelen rangschikte volgens de nog door haar man gekozen indeling, schrijft in het Woord Vooraf: „Eigenlijk komt hier de hele theologie van mijn man bij stukjes en beetjes op tafel.” Mede daardoor is dit „boek voor volwassenen”, zoals de ondertitel luidt, een tot gretig toetasten nodende tafel.

■ „Levensvragen”

Het eerste deel van het boek brengt ons al meteen in het hart van Van Rulers denken. Hij kan een existentialist genoemd worden, maar dan moet men wel precies zeggen, wat men met die term bedoelt.

Van Ruler wijst er op, dat het woord existentie wat tweeslachtig van betekenis is. Men bedoelt er het bestaan mee en dan vooral het menselijke bestaan, het bestaan dus van een wezen, dat bewustzijn heeft omtrent de dingen en omtrent het zelf. Daardoor kan hij wat met de dingen doen; hij

is een cultureel wezen. Er zit voortgang en verandering in zijn geschiedenis, voor zover hij die zelf maakt. Existeren betekent dan in dit verband: „uit het bestaande, uit het gegevene uitschrijven de toekomst in”. Aan dit van oorsprong vrij kleurloze woord komt op deze wijze een dynamische, zelfs een revolutionaire bijsmaak. Maar dan vraagt Van Ruler: „Wanneer men uit het bestaande uitschrijft, waar schrijft men dan in?” Zal de onbekende toekomst niet dezelfde verveling en walging opwekken, die de existentialist al over het heden voelt? Velen redeneren: het heden

is niks en dus zal de toekomst ook wel niks zijn. Zo komt men van het dynamische en revolutionaire haast vanzelf in het nihilistische. Dan is existen het uitschrijven uit het bestaande als zodanig, het niets in. Naar het boeddhistische is dan nog maar een kleine stap: existen is binnenschrijven in het nirwana. „Daar is alle bewustzijn en alle drift uitgeblust.” Heeft men daarom tegenwoordig zo'n belangstelling voor Oosterse wijsheidsleraars en voor (eigenlijk ook Oosterse) drugs?

Van Ruler wijst er vervolgens op, dat in christelijke zin existen precies het tegenovergestelde betekent, „juist niet een uitschrijven uit het bestaande en gegevene, de toekomst en dus het niets in. Veel fundamenteeler is het gezichtspunt, dat het echte en volle existen een uitschrijven, een uitgeschreden zijn uit het niets is, in het bestaande, dat het gegevene is, in.” Wij zijn schepsel, uit het niets in het aanzijn geroepen. We zijn gewild en daarom zijn we er.

In deze, christelijke zin is Van Ruler een existentialist. Dat hij er is en dat hij er krachtens de wil van de Schepper is, verschaft hem mateloos veel vreugde. Er is bij hem dan ook geen plaats voor de vraag naar de zin van het leven. Dat vindt hij een oneerlijke vraag, omdat zij het leven op het Procrustesbed van de rede legt en er net zo lang aan hakt en trekt, tot het in dat bed past. Het antwoord op die vraag kan met precies evenveel recht positief of negatief uitvallen. We zijn er niet gekomen, omdat dat op zichzelf enige zin had, maar omdat God er zin in had! „Daarin, dat wij er zouden zijn. Daarom komt het er voor ons op aan, er ook zin in zien te krijgen. Niet met onze rede er een zin in vinden, maar met onze wil er zin in krijgen — dat is de boodschap!” Geloven in christelijke zin is voor Van Ruler dan ook primair „geestdrift voor het zijn”: dat

hoort bij het een-afspiegeling-zijn van de Schepper, Die zo'n zin in ons bestaan had.

Op deze grondslag is er bij Van Ruler dan ook absoluut geen plaats voor een graduele onderscheiding van stof en geest. De heidenen hebben altijd gedacht, dat de materie slecht is en dat al het boze daaruit is voortgekomen. Dat leren de christenen niet. Er is volgens Van Ruler in het christendom zelfs geen plaats voor een beschouwing van de stof als het lagere tegenover de geest als het hogere (al zijn we in de praktijk van deze heidens-besmette gedachte tot nu toe nooit helemaal losgekomen). „Er is maar één wereld, namelijk deze zichtbare en tastbare. Zij is Gods wereld... Christus is niet gekomen om ons uit de stoffelijkheid te verheffen, maar om — in het vlees — de toorn van God te dragen en zo de schuld van de zonde te verzoenen — opdat wij weer in de concrete, geschapen wereld voor Gods aangezicht zouden kunnen leven.” Het komt er aan op aan, dat wij God dienen in deze wereld. God wil niet alleen gediend worden in de hemel, in het hart of in de liturgie, maar ook in de omgang met de mensen en in de bezigheid met de stof. „Mest kruien is een Gode welgevallig werk”, maar ook ruimtevaart, kernsplitting en harttransplantatie horen in dit perspectief thuis, evenals b.v. de politiek. Zo mag (en moet) de mens met God meedoen, meebeslissen in Zijn wereld. Daarom verstaat Van Ruler de geschiedenis, het geschiedende zijn als „reidans der daden Gods (waarin de daden der mensen elegant zijn opgenomen)”.

■ „Geloofsvragen”

Wie nu zou verwachten, dat er in de gedachtengang van Van Ruler met zijn onbedwingbare plezier over het zijn geen plaats zou zijn voor besef van zonde, komt bedrogen uit. Van Ruler is geen

BIJBELSTUDIE

Wartoe dient de wet? 3 : 19, 20

Paulus moet zich natuurlijk verweren tegen hen, die beweren dat hij de Gods openbaring aan Israël gegeven, na 430 jaar, eigenlijk niet op prijs stelt. Nu daarin vergist men zich. De wet is heilig en goed. Wel geeft Paulus hier een heel scherpe reden op, waarom de wet erbij kwam. Om de overtredingen te doen blijken. Dat is daarom een scherpe reden, omdat dat ingaat tegen wat de mens van nature geneigd is te maken van de wet, nl. een middel om recht overeind te blijven staan tegenover

God. De mens is zo slecht dat als de HERE wat zegt hij juist zin krijgt om daar tegen in te gaan. Te doen, wat verboden wordt en juist na te laten wat geboden wordt. Dat ligt niet aan de wet. Dat ligt aan de zondige mens. Zonder de wet is de zonde dood. Juist als de wet komt komt ook het verlangen op om in te gaan tegen God (Rom. 7 : 7-12). Zo slecht zijn we. Zelden worden we dieper aan de kaak gesteld als ongehoorzame zondaren. Het is goed hierbij te bedenken dat de wet die God aan Israël gaf zakelijk niets anders inhield dan het God lief hebben boven alles en de naaste als zich zelf. In een bepaalde vorm is dat aan Israël gegeven. Mozes heeft die als vertegenwoordiger van God aan Israël meegegeeld. En als vertegenwoordiger van het volk in ontvangst genomen. Door engelen. Dat laatste wordt nogal eens bestreden. Maar dat laat de Bijbel natuurlijk niet toe. We zullen hier moeten denken aan het feit dat Mozes de

„tien woorden van het verbond” op twee stenen tafelen meekreeg. De tien woorden van het verbond als korte samenvatting van alles wat de HERE wilde: Hem liefhebben en de naaste liefhebben.

Strijd tussen wet en belofte?

3 : 21-25

Dat is een onmogelijkheid. Ze komen beiden van God. Ook de wet is Evangelie. Want de wet juist gelezen, drijft uit naar Jezus Christus. De vrijspraak van de zondaar vóór de tijd van Abraham en vóór de wetgeving op Horeb, is er ook alleen dank zij het werk van Jezus Christus. Nooit uit wetswerken. Dat is met de komst van Jezus Christus niet veranderd. Paulus keert zich niet tegen de wet, maar tegen het „leven uit de wet”, buiten het geloof om. Want er bestaat geen wet — welke dan ook — die een mens houden kan en zo de vrijspraak verwerven. En alle vormen van

wet door de HERE gegeven zijn bedoeld geweest om naar Christus uit te drijven.

Dan gebruikt Paulus het woord tuchtmeester. Paedagoog. Letterlijk een „knapengeleider”. Een in die tijd een direct verstaanbaar beeld. Kinderen werden op de straat door een slaaf geleid om hen voor onheilen te behoeden. Israël kon tot Christus' komst zulk een begeleider niet missen. Daarmee wordt de wet niet iets minderwaardigs. Maar juist heilzaam. Ze werden goed „bewaard”, opdat ze uit het geloof zouden leren leven. Opdat ze vrijgesproken zouden worden uit genade alleen. Jezus Christus is het einde (het doel) van de wet. Door het geloof in Hem worden we in de vrijheid gesteld.

struisvogel. In het theologische betekent dat, dat hij minstens twee dingen niet doet. Allereerst blijft hij niet staan bij de notie, dat de mens zondaar is, alsof dat het enige is, dat over de mens te zeggen zou zijn. Wie van niets anders weet heeft, dan dat de mens zondaar is, schendt het evangelie op een verschrikkelijke manier. Het tweede, waarvoor Van Ruler zich wacht, is de redenering dat de zonde er wel is en dat de mens wel zondaar is, maar dat ook de verlossing er gekomen is en dat we het daarom over de zonde en over het zondaar-zijn van de mens niet te veel en te vaak meer behoeven te hebben. Van Ruler heeft het bepaaldelijk wel over de zonde en over de mens als zondaar en nog vaak bovendien, maar dan steeds tegen de achtergrond van zijn schriftuurlijke overtuiging omtrent onze oorsprong in de zin, de wil van God. Daarom kan hij zeggen: „De mens als zondaar verstaan is op geen wijze een sombere, maar op tal van wijzen een zonnige zaak.” Het betekent namelijk, dat de zonde niet fundamenteel is. Zij is niet gegeven met het geschapen-zijn en hoort er daarom ook niet bij. Het is geen tragisch lot, dat over ons komt. „We zijn geen slachtoffers, maar daders van het kwaad.” De mens heeft schuld, niet alleen op z'n eentje, maar ook in zijn gemeenschappelijkheid. Maar wanneer de zonde secundair en accidenteel is, kunnen we er ook weer van verlost worden. Bovendien is deze verlossing niet alleen mogelijk, volgens het evangelie is zij ook werkelijk! „Ze is ons geschonken in de middeleeuwen!”

Nu is er maar één manier om er weet van te krijgen en te houden, dat de mens zondaar is en schuld heeft. Het is op geen enkele wijze uit de werkelijkheid van de wereld af te lezen. Het moet ons gezegd worden. „Alleen op het gezag van de profetische en apostolische prediking kunnen we het ontdekken.” Daarom, onder andere daarom, hebben we de kerk nodig, want alleen dáár wordt het ons verkondigd. Dat behoort een wezenlijk onderdeel van de prediking te zijn, „op z'n minst het zout in het eten. Veel prediking is tegenwoordig zo flauw en zo laf, zo onnozel en totaal onbelangrijk, omdat het zondaar-zijn van de mens er geheel in verdonkeremaand wordt.”

Niet minder wezenlijk en groot dan de ontdekking van de mens aan zijn zondaar-zijn is zijn verlossing van het zondaar-zijn. Hij moet er van losgescheurd worden. Dat is ontzettend pijnlijk, veel pijnlijker dan het eerste. Daarom wil de zondaar dat eigenlijk niet zo graag. „Geef mijn portie maar aan Fikkie”, zegt hij dan. Maar daar zullen we doorheen moeten. „We zullen moeten leren leven van de genade.” Ook dat is een wezenlijk element van de prediking.

Tot de geloofsvragen in de theologie van Van Ruler behoort niet alleen die naar de oorsprong van de mens en naar zijn hoedanigheid van zondaar, maar ook die naar zijn houding in het leven. Deze kan in geen geval puur verticaal zijn, want dan ziet men het hier en nu, het aardse en het tijdelijke, als het lagere, dat op z'n best de startbaan is, waarop men zijn aanloop neemt en vanwaar men opstijgt. „Men wil terugkeren in God, in de hemel, in de eeuwigheid.” De fout zit in dat woordje „terug”. Alsof we uit de

hemel, de eeuwigheid, vandaan kwamen en eigenlijk daar thuis hoorden.

Daartegen houdt Van Ruler in de eerste plaats vast aan de geopenbaarde waarheid, dat we geschapen zijn, uit niets. We komen gezegd nergens vandaan. In de tweede plaats wijst hij er op, dat de verticale beweging in het evangelie precies in tegenovergestelde richting verloopt. God de Zoon is in het vlees gekomen. „Niet de mens omhoog! Maar: God omneer!” Hier beneden is alle heil tot stand gebracht. In de derde plaats poneert hij de schriftuurlijke gedachte van het eschaton, het zalige uiteinde. „De geschiedenis gaat ergens naar toe. Ze loopt ergens op uit. Namelijk op het uiteindelijke rijk.” Dat is geen verticale, maar een horizontale lijn, in de lengte van de tijd. Voor zover in het leven van beweging sprake is (en een beweging verloopt altijd van een bepaald punt uit en naar een bepaald punt toe) is deze uitsluitend horizontaal. Wat er verticaal is, is een relatie: God houdt het alles in Zijn handen. En van daar uit is er dan die horizontale beweging, waarin het gaat „om de verwerkelijking van de wil van de eeuwige God en om de oprichting van Zijn rijk.” Daarmee zijn we er echter nog niet. „Die verticale relatie — waarin alles staat — verdicht en verwerkelijkt zich in het zelf van de mens.” De mens staat voor Gods aangezicht, terwijl hij de geschapen werkelijkheid in zich samenvat, vertegenwoordigt en verwoord. „Hij staat er ook bewust, oordelend, sprekend.” Dat alles betreft in de eerste plaats de innerlijke mens, het leven van het hart. „Daarin staat de hele horizontale werkelijkheid op een onmiddellijke, beleefbare, zelfs voelbare wijze in de verticale relatie.”

„Er is echter niet alleen de innerlijke mens, er is ook de liturgische mens.” Als zodanig gaat hij met anderen naar de kerk, om de Schepper, Verlosser en Voleinder te prijzen over al Zijn werken. „Ook zo... staat de hele horizontale werkelijkheid in de verticale relatie. Nu zelfs zichtbaar, gestaltelijk uitdrukkelijk. Daarom is de liturgie even onmisbaar als de mystiek... De verborgen omgang van het hart met God en de openbare Godsverering zijn het aroma van de koffie van het hele geleefde leven.”

Van Ruler is daarom ook niet zo onder de indruk van het moderne pseudo-evangelie van de medemenselijkheid, want daarin staat men niet alleen in de horizontale beweging, „maar ook alleen maar in horizontale relaties!... En voor we er erg in hebben gaan we dan toch weer het horizontale verabsoluteren en vergoddelijken.” Daarin ligt het fundamentele verschil tussen het christendom en het communisme, althans de ideologie daarvan.

■ „Heilsfeiten”

De theoloog Van Ruler is naar mijn mening niet in de laatste plaats van groot belang vanwege de aandacht die hij schenkt aan wie of wat de Heilige Geest is en doet. Wij kennen God als Vader, Zoon en Heilige Geest. Het begrip Drieëenheid omschrijft Van Ruler aldus, „dat de levende God in zichzelf datgene, wat Hij is, namelijk God, driemaal is en dat driemaal anders.” De Heilige Geest is „God zelf op een derde

manier.” Hij is uitgestort en woont bij ons in. „Hij houdt de wanden van de eerste en de tweede komst van Christus uiteen... De tijd tussen toen en dan, het heden dus, in al zijn uitgestrektheid, is gevuld met de Heilige Geest en zijn werk.” Naar de opvatting van Van Ruler woont en werkt de Heilige Geest in drie lichamen. In de eerste plaats in het lichaam van Christus, de kerk. In de tweede plaats in het lichaam van de christenen, waarmee hij eet en drinkt, kinderen verwerkt en ontvangt e.d. In de derde plaats „het lichaam van het min of meer gekerstende cultuurgemeenbest... dus de wereld van de wetenschap en de kunst, de maatschappij en de staat, het gezin en het huwelijk.” In deze drie woonsteden bestaat het werk van de Heilige Geest nu in het omzetten van het (in Christus gegeven) heil in menselijke levenswerkelijkheid. „Er vindt kerstening plaats, niet alleen van de ziel van de enkele mens, maar van alles”, tot de staat en de internationale verhoudingen toe. Deze kerstening bestaat echter niet daarin, „dat we de hele werkelijkheid opnieuw en nu puur van Christus uit in het aanzijn roepen.” De werkelijkheid is geschapen werkelijkheid en als zodanig niet minder van God dan Christus is. Ze is bedorven door de zonde, maar niet ongedaan gemaakt! We kunnen daarom de schepping niet schrappen ter wille van de verlossing. Maar het omgekeerde kan ook niet: dat leidt slechts tot het de laatste jaren zo populaire pseudo-evangelie van de medemenselijkheid. We moeten schepping en verlossing laten staan: op deze twee benen moeten we lopen om in evenwicht te kunnen blijven.

„De Geest zet het heil-in-Christus om in menselijke levenswerkelijkheid. Daardoor wordt die menselijke levenswerkelijkheid omgezet tot dienst van God. Daarvan is niets uitgezonderd.” We zijn dus op christelijke cultuur uit. Deze omvat de techniek evenzeer als de kunst, het staatkundige niet minder dan het sociale. Willen we daarin christelijk, naar de Geest, bezig zijn, dan zullen we trouwens niet alleen van evangelie, maar ook van wet moeten spreken. De gedachte van een christelijke cultuur brengt ons (we kijken nu in omgekeerde richting!) als vanzelf bij de Heilige Geest, die de drijfkracht in het historische proces, de vaart in de loop van het apostolische Woord is.

Deze drijfkracht van de Geest, deze Geest-drift werkt door de hele geschiedenis heen. „Er is een stróom van gedachten, beseffen, gevoelens, krachten, dingen losgemaakt door de uitstorting van de Heilige Geest. Deze stroom spoedt zich onweerstaanbaar voort door de eeuwen en overspoelt in het proces van de zending steeds nieuwe volkeren en gebieden. Dat is de „traditie” van het christendom, het door-given.” Al deze dingen zijn gaven van de Geest, waarvan het Nieuwe Testament spreekt. Het is nogal bekrompen daaronder slechts de gebedsgezinking of het spreken in tongen te willen verstaan. We moeten midden in de stroom van al die verschillende en zeer verscheidene gaven gaan staan en deze dankbaar aanvaarden.

„Maar dat kan alleen, als we niet slechts van de Geest-drift weten.” Paulus wijst op een weg, die nog veel meer weg is en veel hoger voert: die van de liefde. De lof-

zang van 1 Cor. 13 gaat volgens Van Ruler over de liefde waarmee wij worden liefgehad. „De liefde dus niet als zedelijk ideaal, dat wij moeten verwerkelijken, maar ook de liefde als historische werkelijkheid: God in Christus. Wij leven niet naar dit ideaal toe, maar wij leven van deze realiteit uit.”

Zo zijn er dan Geest-drift en liefde: de ene kan niet bestaan zonder de andere.

■ De kerk

Het vierde deel van het boek van Van Ruler is gewijd aan vragen aangaande de kerk. Van Ruler is te diep geworteld in het gereformeerde protestantisme om daar geen intense belangstelling voor te hebben. Even natuurlijk, zeker voor hem als lid van de Nederlandse Hervormde Kerk, is, dat de vragen aangaande de kerk haast altijd in verband staan met vragen van de oecumene en dan vooral vragen omtrent de verhouding van Genève en Rome, want dat is naar zijn gevoelen toch altijd „de eigenlijke en ook de meest interessante oecumenische kwestie”. Aan de daarmee verbonden problematiek heeft Van Ruler zelfs een heel boek gewijd „Reformatische opmerkingen in de ontmoeting met Rome” (Hilversum 1965).

Nu heeft Van Ruler altijd zeer scherp vastgehouden aan de primaire bedoeling van het oecumenische streven. „Oecumenisch is: maar één kerk te willen”, en dat tot in het institutaire en organisatorische toe. Anders is er slechts sprake van oecumenisch gezwimel, dat aan de eigenlijke vragen voorbij gaat.

Het meest interessante is intussen Van Rulers visie op de Reformatie van de 16e eeuw. Hij herinnert er steeds weer aan, dat deze echt een re-formatie was. „De Reformatie was geen nieuwbouw. Zij was ook geen verhuizing. Maar zij was een grote schoonmaak (met de nadruk zowel op „grote” als op „schoonmaak”, v.d. G.) van en in de sinds eeuwen bestaande kerk.” Deze werd op een gegeven moment her-vormd, ge-reformeed. De aldus her-vormde of ge-reformeerde kerk is per definitie de katholieke kerk. Als belangrijkste gebod voor het hedendaagse Protestantisme ziet hij daarom het herontdekken van de katholiciteit van de kerk en dat in drie dingen. „In de eerste plaats, dat men weer de kerk als het lichaam van Christus gaat beleven, waarin Christus zelf, nog liever: God in Christus, present is... niet alleen..., maar óók in het sacrament.” Daarom zullen we diepe ernst moeten maken met een juiste en zuivere liturgie en het besef van het wezen van het ambt en van het gezag van de kerk terug moeten vinden. In de tweede plaats zal het katholieke karakter van de kerk hebben in te houden, dat er echte ruimte is in de kerk. „Daar moet plaats zijn voor verscheidenheid van inzicht en van opvatting.” Ook dat is wezenlijk voor de katholiciteit der kerk: het is zeer de vraag, of leerbeslissingen wel altijd zo heilzaam of zelfs noodzakelijk zijn als de auteurs er van denken, nog geheel afgezien van de omstandigheid, dat zij niet zelden hun bestaan enkel te danken hebben aan tot prestige-strijd verworpen

M. DE KLIJN — AMSTERDAM

„Het uur U” - naderend wereldeinde of speelse zelfinkeer

„Het uur U” bestaat uit 476 regels, geschreven in de dagelijkse omgangstaal, die echter tot poëzie is verheugd in een doorlopend gedicht, dat toch weer als proza kan worden gelezen.

De inhoud van het gedicht is globaal als volgt: in een doodstille verlaten straat, waar slechts in de verte een groepje kinderen speelt, beweegt zich plotseling volkomen geruisloos een man voort. Een wolkje aan de hemel kondigt aan dat het grote moment, het „nu of nooit ophanden zijnd offensief”, is aangebroken. In de onheilspellende stilte wordt het onhoorbare hoorbaar, het gas in de buizen, de elektrische stroom en het water onder de straat. Omdat de identiteit van de vreemdeling niet

is vast te stellen en men niet weet of men met vriend of vijand te maken heeft, ontstaat er paniek in de straat. Achter ieder venster loeren mensen die doorgaans alleen begaan zijn met andermans leed en opgewekt leven alsof er geen verdriet in de wereld bestaat. Zij worden door de aanwezigheid van de vreemdeling aangeklaagd vanwege hun „doodgeknelde verlangens”, hun menselijke tekorten, gesymboliseerd door de man die wel de kuilen had gegraven, maar de bomen niet had geplant.

Een weeklagend geroezemoes ontstaat en gaat gepaard met een algemeen visioen van „schier hemelse euphorie”, beschreven aan de hand van drie voorbeelden, een dokter, een rechter en een prostituee, die hun leven als een flits aan zich zien voorbijrollen. Alleen de rechter bekent eigen schuld en scheldt in naam der gerechtigheid de zonde kwijt.

Dit pure geluk dat men in overpeinzing mocht smaken duurt slechts een ogenblik, want wanneer men de confrontatie met „het eigen ontredderd beeld” van zich af heeft geschud, ademt men verlicht op.

Behalve dat de vreemdeling niet feestelijk wordt ingehaald, krijgt hij ook het heilig kruis achterna gescholden, door alle straatbewoners, uitgezonderd de rechter. Zo vindt de geest behalve een enkele uitzondering geen lichaam dat bereid is hem te ontvangen en is gedwongen weer naar zijn ballingsoord terug te keren.

Op het moment echter dat de volwassenen weigeren hun schuld te bekennen moeten zij met lede ogen aanzien hoe hun kinderen oog in oog staan met het wonder en verdiept in hun spel 's mans schaduw stilzwijgend nahuppelen. Driftig tikken nu de ouders tegen de ruiten om deze betovering te verbreken en hun kinderen binnen te roepen, maar zij luisteren niet, want op dat ogenblik heeft de vreemdeling haltgehouden. Hij kijkt hen ernstig aan, loopt vervolgens alleen verder en slaat de hoek van de straat om. Als het „gevaar” geweken is gaan de ramen open. Moeders klappen in hun handen omdat het etenstijd is, maar de kinderen laten zich slechts langzaam tot de orde roepen. Nijhoff besluit het gedicht met een droefgeestige uitroep hoe mooi de bomen in hun tooi hadden kunnen zijn, wanneer men ze had geplant. Alleen de hemel weet van deze schoonheid.

Nijhoff heeft „Het uur U”, dat ik als een zeer geslaagde synthese van al zijn gedichten en thematiek beschouw op verschillende plaatsen redactioneel herzien. Dit werd de aanleiding voor Dr. F. Lulofs' dissertatie¹⁾ waarin ook de vraag naar de identiteit van de vreemdeling, in de context van het onderzoek naar de varianten van het gedicht, werd gesteld. Lulofs is van mening dat in de laatste versie „de mens eenzamer word aangeboden wanneer hij

het uur U moet doormaken, dat hij in de straat meer geïsoleerd leeft, dat hij zijn verlangen meer heeft onderdrukt, dat de breuk met het verleden definitief en de schuld ook groter is.”²⁾

Over de vreemdeling zegt hij dat deze juist door zijn onbekendheid de angst en vijandschap heeft teweeggebracht. De verschijnselen die hij in de lucht en op straat veroorzaakt wijzen op zijn niet-aardse herkomst.

Tegen de identificatie met de figuur van de rattenvanger van Hameln pleit het stilhouden van de man, het terugkeren van de kinderen en de stilte die ontstaat. Maar het feit dat de kinderen vrolijk achter hem aantrekken terwijl de ondankbare ouders in een schuldrelatie tot de vreemdeling staan en met de kinderdiefstal gestraft worden pleit er juist wél voor. Lulofs is niet van mening dat de vreemdeling Christus is, hoewel de uitspraak „Laat de kinderen tot Mij komen” (Marcus 10:14), Zijn komst als een dief (Openb. 3:3), Zijn komst op een wolk (Luc. 4:27) en de vrouw die levend water drinkt (Joh. 4:13, 14) zouden wel degelijk op Nijhoff's „vreemdeling” van toepassing kunnen zijn. Christus hoeft echter wanneer Hij op aarde terugkeert Zijn boodschap niet te herhalen.

De vreemde gestrekte gang van de vreemdeling blijft verder onverklaarbaar. Het meest merkwaardige is dat de vogels uit de straat wegtrekken en pas terugkeren als de man verdwenen is.³⁾ Lulofs bestrijdt zelfs Nijhoff's eigen opvatting dat de vreemdeling de „evennaaste” zou zijn en komt tot de slotsom dat hier de Dood wordt bedoeld: „weliswaar heeft de vreemdeling kenmerken van de Rattenvanger zoals hij ook kenmerken van de Christusfiguur heeft, maar het aspect van de (geestelijke) Dood wordt dominant aangeboden” en met deze interpretatie zijn volgens hem alle gegevens in overeenstemming.

„Eén moment wordt de altijd aanwezige dood beseft, als een moment van langstrekken, in een contact van twee werelden... de mensen hebben het leven' afgevozen en zijn reeds geestelijk dood; de kinderen zijn één en al leven' en hebben de waarschuwing (nog) niet nodig.”⁴⁾ „Tot het uur U leefden de mensen in de straat, 'uneigentlich', uit angst voor de dood vluchtend in schijnzekerheden, die tegen de vreemde verschijning niet zijn opgewassen.” Ik stem persoonlijk in met de fundamentele kritiek hierop van L. W. Nauta, die poneert dat Lulofs' interpretatie niet op het gedicht van Nijhoff maar op uitspraken van de filosofen Heidegger en Bergson gebaseerd is.

Inderdaad maken de straatbewoners in „Het uur U” een doodsmoment door. Maar dit heeft — aldus Nauta — betrekking op het verlangen van de mens, dat „doodgeknelde” en „vermoord” in hem voortleeft en nu tot leven komt. Oog in oog met de mysterieuze wandelaar wordt het leven van de mensen, zoals zij dat van dag tot dag leiden, voor een moment getransformeerd. Het sterft, om plaats te maken voor datgene in de mens, wat zou moeten leven: het ideaal van de dokter, de barmhartigheid van de rechter en het levend water, dat plotseling wordt gedronken door „de dame die niemand kent.”⁵⁾

Nauta concludeert dat de vreemdeling juist door zijn paradoxale karakter indruk maakt:

1e. zijn openbare functie (het

teweeg brengen van visioenen) in de grootst mogelijke stilte;
2e. het heil zelf dat de vreemdeling brengt dat nml. enerzijds een moment van puur geluk is, anderzijds de confrontatie met het eigen ontredderd beeld inhoudt;

3e. de vreemdeling die bemiddelt tussen de mensen en hun bestemming, maar hun verwerping en ergernis aan zijn verschijning (vooral wanneer de kinderen achter hem aan gaan!).

Nauta herkent het „religieuze” karakter van de vreemdeling maar dit blijft z.i. wel polyinterpretabel. Desondanks zegt hij dat de vreemdeling aanleiding is tot de verschijning van het bovenmenselijke, maar dit vermag zich niet te realiseren. Hij maakt slechts de discrepantie zichtbaar van tekort en ideaal.

Een zelfde „religieuze trek” ontwaart Theun de Vries in het gedicht en wel op het moment dat de vreemdeling halt houdt en de kinderen ernstig aanziet.

„De kinderen worden niet, zoals hun vaders en moeders 'verbouwereerd'; zij hebben, zo begrijpen we, het voorgevoel, dat er zich in die minuut van ernstig kijken, 'die een eeuwigheid was', grote en verstrekkende dingen aan hen voordoen... Slechts het kind vermag wezenlijk te 'schouwen'; slechts het kind is bereikbaar voor de menselijke toenadering, die alsnog buiten iedere klasseverhouding en daardoor buiten alle menselijke verminktheid omgaat...”⁶⁾

Uit de brief die Nijhoff in 1944 schreef aan mej. Van Dis, die hem om opheldering vroeg over „Het uur U”, lezen wij inderdaad dat „de kinderen ontvankelijker zijn dan de mensen”, maar Nijhoff's strekking is toch anders gericht. Hij schrijft het volgende:

„De 'straat' is het beeld onzer goeude maatschappij. Men is uit gemakzucht, onmacht of ijdelheid straatbewoners geworden, inplaats van levend mens te blijven. De 'man' die door de straat loopt, is zulk een levend mens. Zijn tegenwoordigheid herinnert de straatbewoners aan hetgeen zij verzaakt hebben. Men haat hem, men beschouwt hem als de vijand, vooral omdat de hemel (het wolkje) en een inwendige stem (de muziek) zijn partij schijnen te kiezen. Gedurende zijn passage moet men zich wel aan het leven gewonnen geven, men ziet even het eigen tekort in, om echter terstond weer te ontwaken in het doods bestaan van straatbewoner. Behalve de rechter, want hij is de enige die **eigen schuld bekend heeft**. Ik hecht hier nml. grote waarde aan... De verstoktheid van de 'straat' blijkt hieruit, dat men de kinderen tot de orde roept. Terwijl men heeft ingezien zich vergist te hebben, dwingt men de kinderen zich aan deze vergissing te onderwerpen. De 'levende mens' (de man) blijft een enkeling...”

In eerste instantie ben ik toch geneigd met Dr. K. Meeuwesse in te stemmen en de verwantschap van de vreemdeling met Christus te benadrukken, m.i. vanwege het gezag dat uit zijn gehele optreden spreekt. Het totale gebeuren staat immers in het teken van dood, oordeel, hel en hemel. De mens krijgt de mogelijkheid tot „beking” of het belijden van schuld geboden. Ook het verschil dat Nijhoff aanduidt wanneer hij onderscheidt tussen het genadige

Vervolg van pag. 186

Van Ruler - Blij als een kind

'leertucht'. Leertucht moet er zijn, maar weinig is zo moeilijk als dat. In de derde plaats ziet Van Ruler de katholiciteit der kerk daarin, dat de kerk „midden in alles van het rijk van God wordt gesteld. Er zijn méér gestalten van het rijk van God in het heden.” Eén daarvan is de kerk. Enkele andere zijn het gereinigde hart, het geheiligde leven, de gekerstende cultuur, de ontdeemoniseerde staat enz. De kerk is pas ten volle katholiek, „als zij de veelheid en de zelfstandigheid van al deze gestalten ziet en hartgrondig respecteert. De eigenlijke dienst van God geschiedt dan niet meer in de kerk, maar daarbuiten: in de maatschappij, de cultuur en de staat.” Het zal dan zo moeten zijn, dat de mens, die buiten de kerk werkt, in de kerk daarvoor het materiaal heeft ontvangen, voor de reiniging van het hart, de heiliging van het leven, de kerstening van de cultuur, de ontdeemonisering van de staat.

■ Slotopmerkingen

Van Ruler heeft vrij zeker niet altijd gelijk. Dat is ook nergens voor nodig. Belangrijk is, dat hij iets te zeggen heeft, waarbij zo hartverwarmend de gewaarwording is, dat we hem met ons op één en hetzelfde fundament zien staan, het fundament van apostelen en profeten. Het belangrijkste lijkt mij, dat we van hem kunnen leren blij te zijn als kinderen. Een prettige bijkomstigheid is, dat hij oude dingen zó weet te zeggen, dat ze gloednieuw lijken.

We zullen slechts tot onze schade kunnen verzuimen ons met hem bezig te houden.

„gestorven” doodgaan en het beschuldigende „vermoord” doodgaan, doet toch duidelijk de menselijke onwil, de zonde uitkomen, die uitloopt op de onoverbrugbare „ravijn des doods”. Als de nood panisch hoog is gestegen — als men de reddingsboot als een stip aan de horizon ziet verdwijnen — grijpt men het geloof aan, aldus Nijhoff, omdat de mens voor zijn eigen ontredderd beeld geen stand kan houden.

Meeuwesse herinnert aan Mattheüs 25:35, 40 waar Christus ons in de naaste verschijnt en tracht zo de naaste (de vreemdeling) en Christus te identificeren. Christus is de Heiland die naar de naaste wijst en de vreemdeling is de naaste die naar Christus wijst, de ideale, geestelijke mens.⁷⁾ Er is dus geen sprake van, zoals Luc. Wenseleers beweert, dat de man met Christus wordt gelijkgesteld.⁸⁾ Nergens laat Nijhoff in zijn gedicht zien dat de levende mens zijn bestaanswijze zich op grond van eigen verdiensten heeft toegeëigend, en Meeuwesse suggereert dit ook niet.

Maar belangrijker dan de identiteit van de vreemdeling was voor Nijhoff de activiteit die het gedicht in de mens opwekte. Daarom moesten de contouren van de vreemdeling wel zo aangeduid worden dat ze aanleiding werden tot de moeilijke en uiteenlopende interpretaties die ik boven heb willen schetsen. Daarom moest de levensernst tot een ware dag des oordeels worden opgevoerd.

In het voorwoord van „Het Heilige Hout” zegt Nijhoff dat hij zich niet heeft gewaagd de Zoon des Mensen ten tonele te brengen. Hij heeft zich bepaald tot groepering en personifiëring van hem omringende figuren, in de hoop dat men de plaats der zon zou bemerken door de lichte randen der wolken. Nijhoff treedt daarmee in het voetspoor van de evangelist Johannes die in de onmiddellijke nabijheid van Jezus ook steeds in de periferie blijft, wanneer hij de kruisiging beschrijft, terwijl de verwijzing naar Christus in deze veelzeggende stilte duidelijker dan ooit is. Ik moet ook denken aan Nijhoff's gedicht „Johannes” (in „Vormen”) die hij de volgende woorden in de mond legt:

Mij had hij toen hij leefde
liefgehad. /
Maar toen hij stierf gaf hij
zoo veel, dat 'k van de /
Vervuldheid eerst na jaren
spreken dorst.

Nijhoff groeide met de jaren naar een steeds meer levensbeschouwelijk gericht dichterschap; hij wist zich steeds meer erfgenaam van het christelijk geloof dat hij in hevige crisisogenblikken omhelsde. Uit deze laatste tijd stammen zijn Psalmberijmingen. Nijhoff was niet alleen positief ingesteld tegenover poëzie die in opdracht geschreven werd; zijn gemeenschapszin maakte dat hij zijn dichterschap ook ter beschikking stelde van de christelijke ge-

meente, hoewel hijzelf tot geen enkel kerkgenootschap behoorde. In deze Psalmberijmingen, waaraan Nijhoff met zoveel enthousiasme en overgave heeft gewerkt, is niet langer zijn worsteling met het leven een steeds terugkerend thema, maar wordt God alle lof toegezongen. Het eerste couplet van Psalm 150 luidt als volgt:

Looft God, looft Hem overal.
Looft de Koning van 't heeal
om zijn wonderbare macht,
om de heerlijkheid en kracht
van zijn naam en eeuwig wezen.
Looft de daden, groot en goed,
die Hij triomferend doet.
Hem zij er, Hij zij geprezen.

Hier is een dichter die buiten de geijkte Rooms-Katholieke en Reformatorisch georiënteerde denkkaders valt, maar toch bepaald niet vrijzinnig genoemd kan worden.

Nijhoff verstond de kunst om zijn waarde als dichter niet te ontleenen aan de evangelische boodschap in zijn gedichten, en nog minder aan de vroomheid van zijn hart.

Integendeel, door zijn woord- en dichtkunst werd deze boodschap en deze innerlijke ontroering „objectiever” en daardoor voor zeer velen toegankelijk gemaakt. Bij Nijhoff staan normgevoel, uitdrukkingsvermogen en concentratie in een verhouding die zó evenwichtig is en toch ook weer zó warm menselijk, dat wij de Schepster hier alleen maar dankbaar voor mogen zijn.

¹⁾ Dr F. Lulofs, Verkenning door varianten — De redacties van „Het uur U” van M. Nijhoff stilistisch onderzocht, Bakker/Daamen N.V., 's-Gravenhage 1966 (?)

²⁾ ibid. pag. 86.

³⁾ ibid. pag. 45-47.

⁴⁾ L. W. Nauta, De mens als vreemdeling, van Oorschot, Amsterdam 1960, pag. 133.

⁵⁾ ibid. pag. 133 e.v.

⁶⁾ Theun de Vries, M. Nijhoff — wandelaar in de werkelijkheid, Mansarde Pers, 's-Gravenhage 1946, pag. 94-95.

⁷⁾ Dr K. Meeuwesse, De man in de straat, „De Gids” 1958 II augustus, pag. 48-70.

Vgl. ook: Nog steeds die man door de straat, „De Gids” 1967, pag. 76-88.

⁸⁾ Luc. Wenseleers, Het wonderbaarlijk lichaam — Martinus Nijhoff en de moderne Westerse poëzie, Bakker/Daamen N.V., 's-Gravenhage 1966, pag. 256-257.

Volgens Wenseleers zijn de talrijke verwijzingen naar de Christusfiguur een appèl aan de letterlijk onbewust geworden, nog slechts in het diepste onderbewustzijn van de straatbewoners levende geloofsoverlevering, om zodoende tot een instinctieve opwekking van hun schuldgevoelens tegenover een eens vermoord bestaan te komen.

Rectificatie. In Opbouw van 1 juni jl. pag. 178, derde kolom, 10e regel van de 2e alinea staat synisme, dit moet zijn cynisme. Pag. 179, tweede kolom, 11e regel van onderen staat humorist, dit moet zijn humanist.

De Heere vertrouwd ons
opnieuw een zoon toe.

Wij noemen hem

HARMEN JAN
(Arjan)

H. Veltman
J. G. H. Veltman-Six

Broertje van
Alle
Heleen
Wilna

Kampen, 31 mei 1973
L. van Egmondstraat 47

DANKBAARHEID

Van de 7 preken van wijlen ds C. H. Lindeboom is een beperkte tweede druk verschenen.

Bestellingen door overboeking van f 4,— op postgiro 922470 van D. W. L. Milo, Vierhouten, met vermelding van het woord „dankbaarheid”. Of afhalen à f 3,— bij br Van Driel, Kampen, Lörjéstraat 102, tel. 6839.

Door omstandigheden
nog vrij de tweede
helft van juli

STENEN HUISJE (6 pers.)

op Goeree,

met auto 15 min van
strand.

Alle comfort.

f 135,— per week.

G. J. B. Buth, Tuinstraat 2,
Dirksland. Tel. 01877-1715.

REHOBOTHSCHOOL

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Het Bestuur van de Vereniging voor Geref. Schoolonderwijs vraagt voor haar Rehobothschool (10 leerkrachten)

EEN ENERGIEKE

onderwijzer of onderwijzeres

in vaste dienst, van Geref. beginselen.

School dicht bij station, goede studiemogelijkheden, hospiteerschool.

Inl. en soll. aan het h.d.s.: G. Sikkema, Lange Griendswaer 62, tel. 01846-4008.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN

IN DIT BLAD

REFORMATORISCHE LECTUUR

kunt U bestellen bij/via
Boekhandel Koppenaal
te Nunspeet (tel. 03412-3424)

'n Waardevol bezit is nog
steeds: **de Bijbel met voll.
kanttekeningen** in 3 dl. f 85,—
(desverlangd in termijnen).

Boven f 25,—: franco!

Ook inkoop van theologische
boeken, enz.

Beleefd aanbevelend en bij
voorbaat hart. dank!

Koppenaal

Drukkerij »Steenbergen«

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Redactieleden

Ds H. Amelink
Ds G. Janssen
Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Prof. C. Veenhof
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,
Lekdijk 82 b,
Langerak (Z.-H.)
Tel. 0 1843 - 232

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 20,— per jaar
f 10,50 per halfjaar
f 5,50 per kwartaal
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

Geref. Persvereniging „Opbouw”

Abonnementenadministratie
Rotterdamse Rijweg
174, Rotterdam-8
Tel. 010 - 153535
Giro 40.49.45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.